

Bruk av fokusgruppeintervju som metode i evaluering av nytt praksisopplegg

Nita Ørmen

**Høgskolen i Østfold
Rapport 2013:3**

Online-versjon (pdf)

Utgivelsessted: Halden

Det må ikke kopieres fra rapporten i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Høgskolen i Østfold har en godkjenningsordning for publikasjoner som skal gis ut i Høgskolens Rapport- og Arbeidsrapportserier.

Rapporten kan bestilles ved henvendelse til Høgskolen i Østfold.
(E-post: postmottak@hiof.no)

Høgskolen i Østfold. Rapport 2013:3

© Forfatteren/Høgskolen i Østfold

ISBN: 978-82-7825-416-5

ISSN: 1503-2612

Bruk av fokusgruppeintervju som metode i evaluering av nytt praksisopplegg...	2
Innledning	2
Prosjekt Nattergalen – et mentorprosjekt – kort beskrivelse	4
Det nye prosjektet ved Høgskolen i Østfold	5
Metode.....	8
Spørreundersøkelse	9
Fokusgruppeintervju	10
Gruppesammensetning	11
Fokusgruppesamtalen	13
Intervjuguide.....	13
Moderatoren	15
Transkribering	17
Analysen	17
Etiske hensyn.....	21
Konklusjon og oppsummering.....	22
Avslutning.....	24
Litteratur.....	26

Bruk av fokusgruppeintervju som metode i evaluering av nytt praksisopplegg

Innledning

I dette essayet presenteres hvordan bruk av fokusgrupper kan benyttes som metode for å evaluere et nytt prosjekt ved Høgskolen i Østfold og hvordan fokusgrupper kan bidra til å få frem opplevelsene til førsteårs studenter på bachelor i barnevern om hvordan det å være mentor har bidratt til faglig utvikling innenfor barnevernfeltet.

Hva er fokusgrupper? *"A focus group study is a carefully planned series of discussions designed to obtain perceptions on a defined area of interest in a permissive, nonthreatening environment."* (Krueger & Casey 2009, s. 2).

Et nøkkelord når vi har med fokusgrupper å gjøre er interaksjon. Det vil si interaksjon mellom forskeren og deltagere. Fokusgruppeintervju kan ligne gruppeintervju, men interaksjonen er viktig. Hensikten med fokusgrupper er å lytte til og hente inn informasjon. Det er en måte å bedre forstå hvordan mennesker tenker og hva de mener om et bestemt tema, produkt eller tjeneste. Hensikten er også å få frem "self-disclosure" = selv ransakelse/selv avsløringer blant medlemmene for å finne ut hva folk egentlig tenker og mener (Krueger & Casey 2009).

Tradisjonen med å benytte fokusgrupper strekker seg så langt tilbake som til 1920-tallet. Da ble fokusgruppeintervjuet trukket inn for å supplere kvantitativ forskning. Fokusgrupper ble også benyttet til å teste ut folks holdninger til diverse spørsmål, eksempelvis USAs innblanding i annen verdenskrig. Senere ble fokusgrupper hovedsakelig benyttet til å gjøre markedsundersøkelser. De

siste 20 årene har bruk av fokusgrupper blitt mer og mer vanlig i ulike forskningsfelt og innenfor ulike fagområder. (Onwuegbuzie m.fl. 2009). Fokusgrupper kan gi verdifull informasjon og kunnskap blant annet i organisasjonsutvikling i tillegg til survey undersøkelser. Fokusgrupper er også nyttige i planleggings- og målformulerings arbeid, i kvalitetsutvikling og i utprøving av nye strategier.

Smithson (2007) beskriver praktiske og etiske årsaker til å benytte fokusgrupper: Praktiske årsaker er at det i noen sammenhenger kan være enklere å arrangere fokusgrupper og at det finnes allerede eksisterende grupper i en organisasjon som kan benyttes til fokusgruppeintervjuer. Etiske fordeler med fokusgruppe beskriver hun til å være at noen opplever det som mer bekvemt å delta i et intervju som deltager i en gruppe ut i fra at det er ulik maktbalanse mellom forsker og deltager.

Smithson (2007) beskriver videre metodologiske begrunnelser for å benytte fokusgrupper i forskning. Fokusgrupper bidrar til å belyse prosesser, eksempelvis hvordan beslutninger tas i en organisasjon. I tillegg kan fokusgrupper belyse diskurser knyttet til sosiale normer. Dette har med å gjøre at deltagerne i et fokusgruppeintervju snakker primært med hverandre om ulike temaer framfor å snakke direkte med forskeren. Dette igjen bidrar til verdifull informasjon knyttet til interaksjonen som foregår i gruppa. Sim (1998, s. 346) viser til Kitzinger(1995) som gir en oppsummering av nytteeffekten av fokusgrupper:

“The idea behind the focus group method is that a group process can help people explore and clarify their views in ways that would be less easily accessible in a one to one interview. When group dynamics work well the participants work alongside the researcher, taking the research in new and often unexpected directions”.

Prosjekt Nattergalen – et mentorprosjekt – kort beskrivelse

Målgruppen for det opprinnelige statlig støttede prosjekt Nattergalen har vært barn med minoritetsbakgrunn i alderen 8-12 år.

Forskning viser at mange av barna i denne målgruppen sliter med basisfagene i grunnskolen, dropper ut av skolen før de er ferdig med videregående og får problemer med å få innpass i et arbeidsliv som i stadig større grad etterspør arbeidskraft med høyere utdanning (Dzanarija & Kalve 2004).

Mentorkonseptet går i korthet ut på at en student tilbringer 2-3 timer sammen med et bestemt barn i alderen 8 til 12 år en gang i uken i perioden oktober til mai. Hensikten er at mentoren fungerer som en positiv rollemodell for barnet ved å etablere et personlig forhold til barnet. Mentoren som studerer ved blant annet bachelor i barnevern får trening på samvær og kommunikasjon med barn, noe som anses som viktige ferdigheter i utøvelsen av yrket som barnevernpedagog.

Gjennom mentorordningen er målet at barna skal få styrket selvfølelse, føle at de mestrer ulike sosiale situasjoner og at de kjenner seg trygge både alene og i relasjon til andre. Barna skal få innblikk i mentorens liv som student og se viktigheten av skolegang og bli inspirert til en dag selv å studere. Det er også viktig at barna får et positivt møte med barnevern- og sosialfaglige studier, slik at flere unge med minoritetsbakgrunn velger disse studiene.

Barna til prosjektet rekrutteres fra lokale barneskoler. Rekrutteringen foregår ved at en lærer ved den enkelte barneskolen gir et søknadsskjema til aktuelle barn med minoritetsbakgrunn. I skjemaet beskrives prosjektet, og det er opp til barnas foreldre å søke om å få en mentor til sitt barn. Etter dette blir barn og mentor matchet, og prosjektet er i gang.

Studenter har blitt rekruttert til prosjektet gjennom egen søknad og intervju.

Høgskolen i Østfold har gjennomført prosjektet i tre år fra 2008 til 2011, der utgangspunktet har vært frivillighet fra studentenes side.

Det nye prosjektet ved Høgskolen i Østfold

Fra og med høsten 2011 har Høgskolen i Østfold videreført mentorprosjektet i en ny form: Det «nye» mentorprosjektet er i sin form tilnærmet identisk med det forrige treårige prosjektet. Endringen i det nye er at det å være mentor **har blitt obligatorisk praksis for førsteårs barnevernpedagogstudenter**. En annen endring er at tilbudet om mentor skal også omfatte norske barn og ikke bare barn av utenlandsk opprinnelse. (Studieplan bachelor i barnevern 2011-2014, Høgskolen i Østfold). Rammeplanen for barnevernpedagogutdanningen og høgskolens strategiske plan vektlegger også betydningen av tverrkulturell forståelse i løpet av bachelorutdanningen (Utdannings- og forskningsdept. 2005). Det er innvilget samarbeidsmidler mellom Fredrikstad kommune og høgskolen til igangsetting av dette prosjektet. I tillegg finansieres prosjektet med midler fra Barne- og likestillingsdepartementet.

Gjennom ulike rapporter og utredninger har det fremkommet at barnevernansatte ikke er gode nok til å samtale med barn. (Langballe m.fl. 2010, Øvreeide 2009, NOU 2011:2 «Ungdom, makt og medvirkning»). Derfor er det nødvendig med større fokus på utvikling av ferdigheter knyttet til kommunikasjon med barn og unge i barnevernpedagogutdanningen. Profesjonell kompetanse innenfor helse- og sosialfagene handler om flere faktorer hvor personlig, teoretisk og yrkesspesifikk kompetanse er vesentlig for yrkesutøvelsen (Skau 2008). Statlige føringer gir innspill til utdanningsinstitusjonenes satsingsområder. Et statlig oppnevnt ekspertutvalg skisserer 14 kompetanseområder som må utvikles for å øke kvaliteten på barnevernets arbeid (NOU 2009:8). Utvikling av ferdigheter innen relasjonsarbeid og kommunikasjon er eksempler på kompetanseområder som mentorprosjektet kan bidra med.

Yrkesfeltet krever også at barnevernansatte har spesifikk kunnskap om etniske minoriteter og at de må være i stand til å opptre kultursensitivt i møte med familier med annen bakgrunn (NOU 2009:8). Statlige føringer setter fokus på profesjonsutdanninger og internasjonalisering og betydningen av å utvikle ferdigheter og kunnskap innen kulturforståelse (St.m. nr. 14). En sentral målsetting med prosjekt Nattergalen har blant annet vært å styrke det flerkulturelle erfaringsgrunnlaget i barnevernet ved at studenter på bachelor i barnevern får økt kunnskap om barn, unge og familier med minoritetsbakgrunn. Evaluering av ulike former for organisert mentorvirksomhet viser at mentorvirksomhet har gunstig innvirkning på protesjeens psykososiale utvikling og karriereutvikling (Mathisen,2008). Nattergalprosjektet i sin norske form benytter samme modell som er utviklet i Sverige. Rapporter fra Sverige synliggjør at både mentorer og barn har positivt utbytte av samværet (Lönroth 2007). Langtidseffekten av samværet i forhold til opprinnelig målsetting: at barn skal bli stimulert til høyere utdanning er fortsatt under evaluering. Evaluering av det norske prosjektet gir sammenfallende resultater som fra de svenske erfaringene. Mentorer og barn gir uttrykk for positive holdninger og opplevelser av samværet (Bakketeig m.fl. 2011).

Praksiserfaringer utgjør vesentlige deler av studiet og mentorordningen defineres som en fullverdig praksiserfaring. Studentenes samvær med barna danner grunnlag for refleksjon som dokumenteres i arbeidskrav og til eksamen.

Det «nye» mentorprosjektet skal bidra til at barnevernpedagogstudenter blir bedre til å samtale og samhandle med barn. Relasjonen mellom barn og mentor skal gi økt forståelse, respekt og toleranse for hverandres ulike sosiale og kulturelle bakgrunn. Mentorene får innblikk i barnas liv, får økt kunnskap og forståelse. Mentorene lærer om hvordan er å vokse opp i Norge anno 2000-tallet, forholde seg til ulike kulturer (og kanskje språk). Mentorene lærer å snakke med og være sammen med barn, egenskaper som er viktig når

studentene skal ut i arbeidslivet og jobbe med barn. Barna får mulighet til økt selvtillit, får en voksen rollemodell som er student ved Høgskolen i Østfold og får nye erfaringer og kunnskaper i relasjon med en høgskolestudent.

Hypotesen er at barnevernpedagogstudenters erfaringer og opplevelser som mentorer vil få innvirkning på utvikling av ferdigheter knyttet til kontaktetablering og samtaler med barn.

Metode

Kan det å være mentor bidra til at barnevernspedagoger utvikler ferdigheter i forhold til samhandling og kommunikasjon med barn?

Evalueringen skal bidra til å anskueliggjøre dybden/meningen i forhold til studentens opplevelse av å relatere til barn fra både norske og andre kulturer og om mentorerfaring hadde noen innvirkning på denne opplevelsen. I tillegg skal læringsutbyttet vurderes knyttet til hvorvidt ferdigheter i kommunikasjon med barn har blitt utviklet.

Dette evalueringsarbeidet vil benytte « mixed methods » , ved også å gjennomføre en kvantitativ undersøkelse i tillegg til fokusgruppeintervjuer. Nilsen (2008) drøfter hvordan ulike metodologiske tilnærminger og perspektiver får frem ulike aspekter av levd liv og sosial virkelighet. «...*there is no such thing as one correct way of approaching biographical research material..*” (Nilsen 2008, s. 83)

Nilsen og Brannan (2010) understreker at forskning knyttet til sosial forandring og endring krever et intensivt og ekstensivt fokus for å få informasjon og kunnskap om levd liv. «*Throughout the history of the social sciences one of the most salient debates in the field of research methods has been that discussing the `quantitative-qualitative` divide*”. (Nilsen 2008, s. 82)

Robson (2002, s. 43) viser til Reichardt og Rallis (1994) som anfører at det er hensiktsmessig å inneha en pragmatisk holdning i forhold til å kombinere kvantitativ og kvalitativ forskning:

“..this pragmatic approach is feasible because of the fundamental values of current quantitative and qualitative researchers are actually highly compatible and include the following beliefs: the value-ladenness of enquiry; the theory-ladenness of facts; that reality is multible, complex, constructed and stratified; and the underdetermination of theory by fact...).

Nilsen og Brannen (2010) viser til Greene m.fl. (1989) som beskriver hvordan ulike metoder kan integreres ved utforming av mixed methods design. De har utarbeidet et fem trinns klassifiseringsprogram:

- Triangulering, der resultatene skal tilnærme seg hverandre gjennom ulike metoder
- Utfyllende informasjon for å belyse, forsterke og klargjøre resultater fra de ulike metodene sammenlignet med hverandre
- Utvikling som benytter resultatene fra en metode til å utvikle eller informere en annen metode.
- Tiltak/initiativ som søker å sette spørsmålstegn ved resultatene fra en metode med spørsmål eller resultater fra en annen metode.
- Utvidelse som har til hensikt å utvide bredden og rekkevidden av undersøkelsen ved å benytte ulike metoder i de ulike undersøkelseskomponenter.

Spørreundersøkelse

Hensikten med spørreundersøkelsen er å kartlegge studentenes erfaring i forhold til å samtale og samhandle med barn i forkant av oppstarten av mentorprosjektet, underveis i prosjektet og på slutten av første mentorprosjekt år. 41 studenter har allerede besvart den første enqueten.

Spørreundersøkelsen som er utarbeidet har 35 spørsmål knyttet til problemstillingen i prosjektet. Spørsmålene er utformet som påstander som studentene skal klassifisere/vurdere på en skala fra 1 til 5.

En ny enquete med samme antall spørsmål vil bli gjennomført i april/mai 2012.

Bearbeidningen av dette materialet vil bli foretatt i august/september 2012.

Det er tenkt at resultatene fra spørreundersøkelsen skal ses i sammenheng med resultatene fra fokusgruppeintervjuene.

Fokusgruppeintervju

En av fordelene ved å bruke fokusgrupper i evalueringen av mentorprosjektet er muligheten fokusgruppedeltagerne har for å utvikle nye ideer og foreta prioriteringer av egne synspunkter i det fellesskapet fokusgruppa representerer. Fokusgrupper kan være nyttige når en som forsker er ute etter hvordan mennesker samhandler i en gruppe. Studentene i mentorprosjektet anses således som egnet til å bidra med innspill gjennom fokusgrupper (Smithson 2007). Erfaringene studentene som har vært mentorer har, vil kunne gi verdifull innspill til hvordan studieopplegget ved barnevernpedagogutdanningen kan organiseres i fremtiden. Mentorene kan med andre ord medvirke til utvikling av barnevernpedagogstudiet.

Fokusgruppe intervjuer kan benyttes når man

- søker bredden i oppfatninger, følelser og meninger folk har om noe
- søker å forstå forskjellene i grupper eller kategorier av folks synspunkter om et tema
- søker å se hvilke faktorer som påvirker folks meninger, oppførsel eller motivasjon.
- ønsker at det skal oppstå ideer fra gruppen, at deltagerne i gruppa skal ha en form for synergieffekt.
- vil pilot-teste ut ideer, planer
- vil ha innspill til større kvantitative undersøkelser
- trenger informasjon til å belyse kvalitative data som er hentet inn.

Fokusgruppe intervjuer skal IKKE benyttes når

- man vil at folk skal bli enige om et tema
- man vil undervise folk
- man ikke har til hensikt å benytte resultatene, men gir inntrykk av å lytte

- man etterspør sensitiv informasjon som ikke burde bli meddelt i en gruppe eller kan være skadelig overfor noen dersom den blir meddelt i gruppen.
- man trenger statistisk materiale. Funn fra en fokusgruppe kan ikke bli brukt som statistikk. Det er ikke nok deltagere involvert og sampling blir ikke foretatt på en måte som understøtter generalisering eller prognoser.
- omgivelsene er emosjonelt berørt og en gruppediskusjon har ”trigget” konflikten. Dette kan skje der deltagerne har polariserende meninger om et tema, tillitten har opphørt og alle deltagerne er i konfrontasjonsmodus.
- forskeren ikke har kontroll over kritiske aspekter av undersøkelsen, slik at kontrollen er blitt overgitt til andre grupper eller individer, og det er en fare for at undersøkelsen kan bli manipulert eller partisk.
- andre metoder kan gi kvalitativt bedre informasjon.
- andre metoder kan gi bedre kvalitative data mer økonomisk.
- man ikke kan trygge sensitiv og konfidensiell informasjon (Krueger & Casey 2009).

Bruk av fokusgrupper som et element i evalueringen av det nye mentorprosjektet er nettopp ønsket om å søke bredden i meninger. Studentene ved bachelor i barnevern har det til felles at de går på samme utdanning, men gruppen er ikke homogen i forhold til engasjement og synspunkter knyttet til samvær og samhandling med barn. Gjennom det tidligere treårige mentorprosjektet har det blitt gjort en del observasjoner av mentorenes samhandling med barna som interaksjonen i fokusgrupper kan bidra til å sette ord på.

Gruppesammensetning

Smithson (2000) anfører at gruppene bør være så homogene som mulig i forhold til kjønn, alder og utdanning for å få frem en hensiktsmessig diskusjonen knyttet til tematikken.

Den ideelle fokusgruppe består av fremmede, men det er ofte vanskelig å få til. Det er viktig å velge deltagere til fokusgruppa som har noe til felles. Dette felles emnet skal medlemmene orienteres om at de har. Det kan benyttes belønningssystemer til rekruttering til fokusgrupper.

Hver gruppe kan bestå av 5 til 10 personer, ledet av en erfaren intervjuer/moderator.

En fokusgruppe kan bestå av mennesker som innehar bestemte karakteristika, gjerne lignende karakteristika som er viktige for undersøkelsen og som forsyner oss med kvalitative data.

Det bør være homogene grupper i forhold til utdanning, kjønn og alder.

Argumenter for dette er hensikten med undersøkelsen og felleskapet innad i gruppa. (Smithson 2007, Krueger og Casey 2009).

Siden mentorordningen er en del av den obligatoriske praksisen for førsteårs barnevernpedagogstudenter, finnes det etablerte basisgrupper. Det er i alt 6 basisgrupper. Hver basisgruppe består av mellom 6 og 7 studenter, og hver student har ansvar for og samvær med et bestemt barn. Basisgruppene har ansvar for å organisere en gruppeaktivitet pr. måned for mentorbarna i løpet av det første studieåret. I evalueringsarbeidet vil det benyttes de basisgruppene som allerede er etablert som mulige fokusgrupper. Studentene har noe til felles både gjennom valg av studie og det at de har eller vil få erfaring som mentorer. Både Smithson (2007) og Kreuger og Casey (2009) anfører at det bør innhentes kvalitative data fra minst tre fokusgrupper. Derfor velger vi å forespørre en av basisgruppene fra bachelorkullet som har gjennomført et mentorår, samt å etablere to fokusgrupper fra det nye bachelorkullet som starter høsten 2012. Det obligatoriske ved mentorordningen vil sannsynligvis kreve at det må benyttes en form for belønningssystem for å motivere studentene til å delta i fokusgruppeintervjuet. Dersom det viser seg å være rift om å delta i forskningen, kan det gjennomføres valg av fokusgrupper ved loddtrekning

Fokusgruppesamtalen

Både del 1 og del 2 av den kvantitative spørreundersøkelsen vil være gjennomført når mentoråret er avsluttet. Den kvalitative delen av evalueringen vil starte opp høsten 2012.

Det er da vi organiserer fokusgruppeintervjuer. Det anses som hensiktsmessig å få innhentet erfaringene og diskusjonen til studenter som har vært mentorer, samt å få inn erfaringer og refleksjoner fra de nye studentene. Erfaringene vil kunne bidra til å belyse om utdanningsinstitusjonen er på rett vei når det gjelder å gjøre frivillig innsats om til et obligatorisk fag.

Fokusgrupper er kjennetegnet av fordomsfrie samtaler. Jfr. hvordan folk innleder samtaler om temaer på eksempelvis busser og tog med avsløringer av egne meninger om temaer som de ikke ville røpet overfor nære relasjoner. Det kan ha å gjøre med at de opplever bussen eller lignende som en trygg omgivelse, at de var blant likesinnede eller blant folk som har noe til felles med dem eller ligner dem på et eller annet vis (Krueger & Casey 2009).

Spørsmål i et fokusgruppeintervju skal utformes slik at de fokuserer på generelle forhold knyttet til deltagerens opplevelser. Det er viktig å være oppmerksom på at det som blir ansett som sensitive temaer varierer fra kultur til kultur.

Gruppeseansene varer ca. 1 time.

Samtalene skal være avslappede og foregå i trygge omgivelser. Som regel har folk glede av å dele med seg av sine ideer og opplevelser. Fokusgrupper fungerer når deltagerne er komfortable, når de føler seg respektert og frie til å komme med sine oppfatninger uten å bli dømt for det.

Intervjuguide

I et fokusgruppeintervju skal spørsmålene være nøye forberedt og tematisert. De skal være lett forståelige for deltagerne og ha en logisk rekkefølge. En

intervjuguide må utarbeides. Det handler ikke om å få gruppen til å komme til en konklusjon i samtalen. Det er viktig å ta hensyn til hva slags gruppe en har å gjøre med ved designing/utforming av spørsmålene. Eksempelvis bør det ikke lages for akademiske og åpne spørsmål overfor en gruppe med langtidsledige. Kreuger og Casey (2009) foreslår følgende:

- Start med enkle spørsmål som det er lett å besvare.
- Etterspør meninger, erfaringer og forventninger
- Unngå personlige detaljer
- Vurder å trekke inn “probes and prompts” for å få igang en debatt knyttet til et tema.
- Ha fokus og avslutning – ikke åpne for nye temaer

Vi har utarbeidet følgende intervjuguide for vårt planlagte evalueringsarbeid:

- I hvilken grad kan mentorprosjektet bidra til at barnevernpedagogstudenter utvikler ferdigheter i forhold til samhandling og samtaler med barn?
- Har det å være mentor relevans for barnevernfaget?
- Hvordan har opplevelsen av ansvar for egen læring artet seg?
- Hvordan har ferdigheter innen samfunnsforståelse og kulturell kompetanse utviklet seg?
- Hva tenker studenten om selve praksistilbudet?
- Hvilken nytte har studenten hatt av praksistilbudet?
- Har mentorene fått trening i å kommunisere med barn som er et nyttig supplement til utdanningen? I så fall, på hvilke måter og om hva slags temaer?
- Hvordan er barnas opplevelse av å ha en mentor?
- Hvilken betydning har opplæring og veiledning i mentorskapet?

Moderatoren

Intervjuerens/ moderatorens rolle i et fokusgruppeintervju er å være den som leder samtalen fremover uten å blande seg for mye inn i temaet. Deltagerne i fokusgruppene påvirker hverandre. Derfor er det viktig med åpne spørsmål som gjør at moderatoren har rollen som analytiker til slutt.

Moderatoren skal få frem alle typer kommentarer knyttet til temaet, både negative og positive, uten å øve innflytelse på deltagerne. Moderatoren skal stille spørsmål, lytte og holde samtalen på sporet og sørge for at alle får komme til orde. Moderatoren skal sørge for en forståelse av interesseområdet/temaet. Moderatoren skal også forstå deltagernes følelser, kommentarer og tankeprosesser knyttet til tematikken. (Smithson 2007)

Krueger & Casey (2009) beskriver viktige egenskaper hos moderatoren.

Moderatoren må ha respekt for fokusgruppedeltagerne og ha oppriktig tro på at de har kunnskap som kan bidra til å belyse temaet som blir undersøkt.

Moderatoren må ha grundig kjennskap til forskningstemaet. Moderatoren må kunne kommunisere på en åpen og tydelig måte. Moderatoren bør ha evne til å kontrollere emosjoner og ikke komme i forsvar. Den beste moderatoren er den som kan få frem den mest nyttige informasjonen.

Moderatorrollen kan variere i forhold til hvilken tilnærming moderatoren har i utgangspunktet og i forhold til forskningsdesign. Er man mest opptatt av temaet i forskningen eller diskusjonen som oppstår i løpet av gruppesamlingen?

Hvordan moderator styrer spørsmålene styrer responsene i en fokusgruppe.

Samme tema kan få ulik analyse fra moderator til moderator. Puchta og Potter (1999) har i sin forskning vist hvordan enkelte moderatorer aktivt og bevisst overser samtaletemaer som ikke passer inn i fokusområdet for forskningen.

Dette kan ha verdi innen markedsforskning, men vil være lite reliabelt og valid

innenfor sosiologisk og samfunnsmessig forskning der behovet for divergerende oppfatninger er nødvendig og nyttig.

Smithson (2007) foreslår noen måter å forbedre sine moderatorferdigheter på:

- det å være bevisst på hvorvidt man skal holde seg til intervjuguiden eller ikke,
- det å sørge for at temaet i en gruppe er en gruppediskusjonen og ikke bare enkeltindividers synspunkter som kommer frem,
- hvordan oppmuntre fremkomst av ulike synspunkter,
- hva gjør man når det oppstår uenigheter i gruppen,
- hva skjer med uvanlige eller mindretalls synspunkter? Skal man gå i dybden på det eller skal man gå videre med flertalls synspunktene?

Kreuger og Casey (2009) foreslår å gjennomgå lydbåndene eller transkribert material flere ganger for å finne ut hvilken og hva slags rolle en har hatt som moderator i gruppesituasjonen.

I enkelte tilfeller kan det være hensiktsmessig å benytte to moderatorer i forskningsarbeidet. Hovedmoderatoren har da oppgaven å sørge for «flyt» i samtalen mens assistentmoderatoren tar seg av lydopptak, notater og annen logistikk knyttet til samtalen, eksempelvis å sørge for forfriskninger.

I evalueringen av mentorprosjektet vil vi som har drevet prosjektet være moderatorer. Faren er avgjort tilstede for at samtalen vil bli styrt i en retning som gagnar prosjektet. For å få til den åpne og fordomsfrie samtalen, vil det derfor være viktig at vi er to moderatorer tilstede under fokusgruppesamtalene. I tillegg vil analysen av det transkriberte materialet kunne bidra til å belyse hvilken rolle moderatorene har hatt i forhold til dreining av samtalen.

Transkribering

«En transkripsjon er en konkret omdanning av en muntlig samtale til en skriftlig tekst» (Kvale og Brinkmann 2009, s.192). Transkriberingens kvalitet har innvirkning på undersøkelsens validitet og reliabilitet. Vektlegging av ulike ord kan få frem ulike betydning i utsagnet.

Krueger og Casey (2009) har noen forslag til hvordan transkriberingsarbeidet fra fokusgruppeintervjuene kan foregå:

Moderatorens kommentarer kan utheves i det transkriberte materialet. Skriv ned ord for ord av hva som blir sagt, selv om det er gjentakelser. Synliggjør latter, høye stemmer, avbrytelser, lange perioder med stillhet. Benytt god kvalitet på opptakerutstyret.

I tillegg foreslås det å avklare en del forhold forutfor opptaket, blant annet om backup er forberedt, om noe spesielt oppsto før opptaket, tekniske problemer, hva som skjer når stemmer plutselig blir lave m.m.

Analysen

Analysen kan integreres i selve fokusgruppeintervjuet. ”...*analysis is integrated with consideration of what goes on in focus group discussions and with consideration of moderator techniques*” (Smithson 2000, s. 3). Flyttet.

Moderatoren har en viktig funksjon i hele forskningsprosessen ved at det går et uklart skille mellom datainnsamling og analyse. Det er tidligere redegjort for hvilke funksjoner moderatoren har i forhold til å lede prosessen. Det er imidlertid viktig å ha fokus på moderatorrollen, da det viser seg at samme tema kan få ulik analyse fra moderator til moderator.

Det er gruppen og ikke individet som er fokus i analysen av fokusgruppeintervjuer. “*It is vital to remember in focus group research that the data obtained is different to data which would emerge in a different research context, such as individual interviewing*” (Smithson 2007, s. 359). En fare i analysen er at forskeren overser det unike i gruppeprosessen og behandler

datamaterialet på samme måte som med individuelle intervjuer. Smithson (2007) viser til Wilkinson (1998) som skriver «...many articles based on focus groups are habitually ignored in the analysis.» (s.362)

Transkribert materiale kan analyseres flere ganger som kanskje frigir nye perspektiver og som kan bidra til å styrke validiteten av forskningsprosjektet. I analysearbeidet er det viktig å ha foran seg hensikten og siktemålet med undersøkelsen.

Fokusgruppeanalyser krever ikke en bestemt teoretisk modell. «As with all social research, the researcher needs to consider whether the status of the data (for example, realist or postmodernist approach) fits with the methodological approach, and with the analytical techniques employ, as well as fitting the research concerns».(Smithson 2007, s. 362)

Smithson (2007) viser til ulike tilnærminger til analyse av fokusgruppeintervjuer:

- Strukturelle metoder, eksempelvis innholdsanalyse der eksisterende teori og forskning blir ”testet ut”.
- Tematiserende metode, eksempelvis grounded theory, komparativ analyse.
- Diskursiv metode, eksempelvis diskurs analyse, konversasjonsanalyse, med fokus på interaksjon og sosialkonstruktivisme.

Smithson (2000) har i noe av sin forskning benyttet flere av de ovennevnte metodene i analysearbeidet sitt. Hun fokuserer på spesielle temaer som oppstår i gruppeprosessen og kombinerer analysemetodene. Blant annet trekker hun frem ”dominant voices”, «constructing the other», «normative discourses» og bruk av fokusgrupper til å studere konflikter og motsetninger. Onwuegbuzie m.fl. (2009) redegjør for en analysemetode som fanger opp gruppemedlemmer som er tause eller ikke veldig aktive i selve gruppeprosessen. Det anbefales derfor å ha med en moderator assistent som gjennom observasjon kan dokumentere og notere

eksempelvis når «de tause» nikker eller uttrykker enighet om synspunkter som kommer frem i gruppa.

Krueger og Casey (2009) viser til fire essensielle områder når fokusgruppeintervjuer skal analyseres:

- Systematikk. Gjennom ulike prosedyrer bør forskningsprosessen dokumenteres blant annet gjennom protokoll skriving. Denne rutinen bidrar til at forskningsteamet når som helst kan redegjøre for hvordan resultatene fra undersøkelsen har fremkommet.
- Etterprøvbarehet. Dette handler om at undersøkelsens resultater kan etterprøves av andre forskere som benytter samme metodikk. Datamaterialet må være tilgjengelig gjennom transkribert materiale, gjennom notater, gjennom både skriftlige og muntlige oppsummeringer. En slik holdning bidrar til at «selektiv persepsjon» kan unngås i analysearbeidet.
- Logisk rekkefølge. Analysen bidrar til en pågående innsiktsprosess. Moderatoren må ivareta stopp-punkter underveis og ha for øye hensikten med undersøkelsen; foreta en form for «debriefing» og samle hovedfunn underveis i fokusgruppeintervjuene med analysearbeidet i bakhodet.
- Sammenhengende analyse. Til forskjell fra kvantitativ analyse foregår analyse av fokusgruppeintervjuer fortløpende etter hvert fokusgruppeintervju. Det er en fordel å ferdigtranskribere det første intervjuet før man går i gang med neste for å få oversikt over om man trenger mer informasjon om enkeltområder.

Krueger og Casey (2009) redegjør for «Framework analysis», på norsk: begrepsanalyse eller rammeverk- eller strukturell analyse. En slik struktur på analysen kan bidra til at forskningsresultatene og problemstillingen blir belyst fra flere og ulike vinkler. Analysemodellen bidrar til å synliggjøre hvordan valg

av datainnsamlingsstrategier og analyseprosesser vil være i fortløpende endring sett opp mot hensikten med studien.

Onwuegbuzie m.fl. (2009) tar utgangspunkt i kvalitativ forskningsmetode og skisserer flere ulike analyseteknikker i forhold til fokusgrupper:

- Constant comparison analysis, til norsk- fortløpende sammenligning, koding. Dataene blir samlet i kategorier, temaer og deretter kodet. Dette krever flere fokusgruppeintervjuer.
- Klassisk innholdsanalyse. Koding, men man foretar nummerering og telling av enhetene/ord som blir sagt m.m. i større grad.
- Nøkkelord i kontekst. Hensikten er å bestemme hvorvidt enkelt ord blir benyttet i ulike kontekster.
- Diskursanalyse. «*Denne formen fokuserer på hvordan kunnskap og sannhet blir skapt gjennom diskurs*» (Kvale og Brinkmann 2009: 167). Diskursanalyse stiller krav til forskerens sensitivitet overfor språkbruk. Det forutsetter at forskeren har litt kjennskap til deltakernes bakgrunn.
- Konversasjonsanalyse. «*Conversation analysis is a qualitative data analysis technique that offers much potential for analyzing focus group data*» (Onwuegbuzie m.fl., s.13, 2009). Samspillet i en samtale undersøkes, eksempelvis på hvordan deltakerne skifter på å snakke. En slik analyseform vil berike datamaterialet og få frem ny mening. Den nonverbale kommunikasjonen som foregår i fokusgruppene har lett for å bli oversett. Denne kommunikasjonen er en viktig kilde til informasjon. Gruppesammensetningen og gruppedynamikken vil ganske sikkert påvirke kvaliteten av innspillene fra deltagerne. Bruk av audio- og videoutstyr kan bidra til å synliggjøre viktig data, i tillegg til kartlegging i matrise fra moderatorassistent (Onwuegbuzie m.fl. 2009).

Etiske hensyn

I forbindelse med planleggingen av evalueringsarbeidet er det sendt meldeskjema for forsknings- og studentprosjekt som medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt til Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste A/S (NSD).

Studentene vil bli presentert for samtykke erklæring før intervjustart.

Alle opptak etter gjennomførte intervjuer vil bli slettet og destruert ved prosjektets slutt.

I fokusgruppesamtaler er interaksjonen i gruppen noe av essensen i det som blir undersøkt. Det er dynamikken mellom deltagerne som skaper verdifull og ny kunnskap. Deltagerne deler med seg av sine erfaringer og synspunkter.

Gruppeprosessen bidrar kanskje til at deltagerne får nye refleksjoner og standpunkter knyttet til sine opplevelser som mentor. Et annet moment er at noen kan være ukomfortable med å fortelle om sine erfaringer og opplevelser i en stor gruppe. Det kan også forekomme at enkelte gruppemedlemmer ikke responderer adekvat på andres synspunkter og opplevelser. Derfor er kravet til konfidensialitet og anonymitet viktige elementer som moderator må sørge for at det blir vernet om (Smithson 2007).

Det må utvises gruppesensitivitet i forhold til kultur, religion og andre forhold så som privatliv som ikke har relevans for temaet i forskningen. Moderator må ha en antagelse om at noen vil kunne føle seg krenket i forhold til enkelte temaer.

Det pågår mange prosesser samtidig i en fokusgruppe, blant annet knyttet til restriksjoner den enkelte deltager legger på seg selv i selve gruppedynamikken.

Gruppepress er også et element som moderatoren må være lydhør i forhold til, slik at enkelt individer i fokusgruppen ikke blir overstyrt eller ikke kommer til orde. *”one issue for the focusgroup moderator, and for analysis, is how to deal with one or several members dominating the dicussion....”* (Smithson 2000, s. 4).

Konklusjon og oppsummering

Dette essayet handler blant annet om forberedelsene til evalueringen av et nytt prosjekt ved Høgskolen i Østfold: innføring av mentorskap som obligatorisk praksis for førsteårs barnevernpedagogstudenter. I evalueringen vil det benyttes både skriftlige spørreundersøkelser og fokusgrupper. Siden evalueringsarbeidet ikke er igangsatt, kan dette essayet fungere som en form for forskningsdesign. Nyten av å benytte fokusgrupper er hovedsakelig knyttet til kunnskapen som kan fremkomme på bakgrunn av interaksjonen som foregår i fokusgruppesamtalene. Planen om å benytte fokusgruppeintervjuer i evalueringen av mentorordningen handler om å få frem en dypere mening, en oppfatning, hvordan gruppa kan hjelpe hverandre til å analysere opplevelser, hvordan assosiasjoner kan fremkomme gjennom gruppeprosessen.

Fokusgrupper har likhetstrekk med hverdagssamtalen, men rammene for fokusgrupper er klart mer strukturerte og foregår i en spesiell kontekst. Derfor påvirkes samtalen mellom deltagerne og også hvordan synspunkter knyttet til enkelt temaer blir eksponert. Ved å bruke fokusgruppemetodikk i evalueringen av innføringen av mentorskap som obligatorisk praksis for førsteårs barnevernpedagogstudenter, vil en erkjennelse av den interaksjonen som foregår mellom gruppe medlemmene kunne øke validiteten på evalueringen.

Fokusgruppesamtalen kan også bidra til å belyse resultatene fra den skriftlige spørreundersøkelsen. De kvantitative dataene vil kunne gi innspill til utformingen av intervjuguiden som skal benyttes i fokusgruppeintervjuene.

Resultatene fra både den kvantitative spørreundersøkelsen og fokusgruppeintervjuene vil bli sammenholdt og analysert og til slutt presentert som en rapport eller en artikkel.

Hvilken analysemetode som skal benyttes etter at intervjuene er foretatt, er foreløpig uklart.

Et viktig element i denne evalueringen er å få frem interaksjonen mellom gruppemedlemmene, og få synliggjort hva de "tause" bidrar med i meningsutvekslingen. «*Much the same applies to the strength with which views are articulated: this may too be a reflection of the interaction taking place, rather than a direct expression of underlying attitudes.*” (Sim, 1998, s, 349). Beskrivelsene av analysemetodene foran i essayet synliggjør at det finnes ulike metoder å benytte og at systematikk for å hente frem mening og innhold er vesentlig. Vi kommer sannsynligvis til å opprette et moderatorsteam, som kan bidra til valgmuligheter knyttet til bruk av metoder hvor diagrammer og matriser og koder kan tas i bruk for å kartlegge interaksjonen i løpet av samtalen (Onwuegbuzie m.fl.2009).

Smithson og Stokoe (2002) anfører at konversasjonsanalyse kan være et nyttig redskap i analysearbeidet for hva som blir trukket frem av tematikk, men at kjennskap til både kultur og «common-sense» kunnskap også er viktige ressurser som bakteppe for analyse arbeid.

Det er selvfølgelig knyttet noen begrensninger i bruk fokusgrupper. Og det er særlig viktig at moderatorrollen er i fokus.

Myers (1998) beskriver noen kritiske aspekter knyttet til hvordan datamaterialet fra fokusgruppeintervjuer blir analysert og hvilken rolle moderatoren har. «*The moderator introduces and defines topics, but participants can shift, close, and interpret them. The moderator elicits disagreement in a way specific to focus groups, but participants manage their disagreement. Thus we see not simple control by the moderator, but a complex collaborative project operating under the shared assumption that the purpose of the discussion is to display opinions to the moderator*” (s. 85).

Det er således viktig å synliggjøre moderatorens rolle i forhold til hvordan samtalen i fokusgruppen forløper av hensyn til datamaterialets validitet. Bruk av konversasjonsanalytiske teknikker kan bidra til å ivareta dette. Ved

gjennomgang av flere transkriberte fokusgruppeintervjuer viser det seg at det sjelden er fokus på selve samtalen mellom deltagerne i gruppen. I stedet blir datamaterialets funn konsentrert rundt selve tematikken for fokusgruppeintervjuet. Myers forskning på fokusgrupper ved bruk av konversasjonsanalyse viser at moderatorer påvirker hvilken retning samtalen styres og at dette kan til og med gå i den retningen forskeren selv ønsker. Som prosjektledere av mentorprosjektet har vi en positiv holdning til mentorkonseptet og en forventning om at mentorprosjektet i utgangspunktet er positivt og gagnar utdanningen. I tillegg kjenner vi til at noen studenter har vært kritiske til at mentorkonseptet har blitt gjort om til et obligatorisk fag, fremfor en frivillig innsats. Derfor er faren for å styre diskusjonen i den retningen vi ønsker tilstede.

Funnene i Myers materiale viser at medlemmene i fokusgruppene ofte ville ha bekræftelse eller anerkjennelse fra moderatoren for sine synspunkter. Det nye prosjektet har aspekter ved seg som noen studenter kan være kritiske til og som det kanskje kan være en ulempe for videreføringen av prosjektet å få frem. Det at prosjektet har gått over fra å være en frivillig innsats for enkeltstudenter til et obligatorisk fag på en studieretning kan være kontroversielt og kanskje vanskelig å snakke om for gruppemedlemmene. Fokusgruppesamtalen kan også bidra til at studentene får reflektert over opplevelser som mentorer.

Assosiasjoner kan også fremkomme gjennom gruppeprosessen. Min rolle som både prosjektleder og fokusgruppemoderator må vies oppmerksomhet både ved forberedelsen til fokusgruppeintervjuene og i analysen av transkripsjonen.

Avslutning

Det «nye» prosjekt Nattergalen er et eksempel på implementering av prosjekter til praksis. Det første studieåret går mot sin slutt der barnevernpedagogstudenter har deltatt som mentorer for første gang som obligatorisk praksis til sin

bachelorutdanning. En spørreundersøkelse av kvantitativ karakter kan gi utdanningsinstitusjonen noe kunnskap om effekten av det nye prosjektet. Likevel vil fokusgrupper kunne bidra til mer dybdekunnskap og refleksjoner rundt konkrete erfaringer studentene har hatt i sitt møte med barna. Fokusgrupper handler ikke bare om overføring av informasjon. Fokusgrupper kan bidra til nye perspektiver og holdninger til temaer.

Nye prosjekter innen barnevernfeltet krever systematisk evaluering for å bedre kvaliteten på arbeidet som utføres. Kvalitativ forskning gir dybde kunnskap som henter opp erfaring fra levd liv. Bruk av fokusgrupper i evaluering av mentorskap som praksis for førsteårsstudenter på bachelor i barnevern vil kunne møte dette kravet. I dette evalueringsarbeidet skal det legges vekt på å få frem flere aspekter av menneskers erfaringer og opplevelser. Ved hjelp av «mixed methods», tas både kvantitative og kvalitative tilnærminger i bruk. Utgangspunktet er at en grunnleggende oppfatning fra oss som skal utføre evalueringen at dataene fra spørreundersøkelsen og datamaterialet fra fokusgruppeintervjuene vil synliggjøre forhold som kan bedre kvaliteten på profesjonsutdanningen knyttet til studenters samvær og samhandling med barn.

Litteratur

Bakketeig, E., Backe-Hansen, E., Seeberg, M.L., Solberg, A., Patras, J. (2011). *Gjensidig trivsel, glede og læring - Evaluering av mentorordningen Nattergalen*. Rapport nr. 26/11. Oslo: NOVA

Dzamarija, M.T. og Kalve, T. (2004). *Barn og unge med innvandrerbakgrunn*. Notater 31/2004. Avdeling for personstatistikk/Seksjon for befolkningsstatistikk. Statistisk Sentralbyrå.

Krueger, R.A and Casey, M.A. (2009) *Focus groups: A practical guide for applied research*
Thousand Oaks: Sage

Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Langballe, Å., Trøften Gamst, K. og Jacobsen, M. (2010) *Den vanskelige samtalen – Barneperspektiv på barnevernarbeid. Kunnskapsbasert praksis og handlingskompetanse*.
Nasjonalt kunnskapsenter om vold og traumatisk stress A/S.

Lönroth, C.S. (2007). *The Nightingale scheme- A Song for the Heart*. Malmö: Malmö University Rapporter.

Mathisen, P. (2008). *Mentor: Om mentoring i teori og praksis*. Bergen: Fagbokforlaget.

Myers, G. (1998) *Displaying opinions: topics and disagreement in focus groups*. *Language in Society* 27, 85–111.

Nilsen A. and J. Brannen (2010). The Use of Mixed Methods in Biographical Research, in Tashakkori A and C. Teddlie (eds) *Sage Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioural Research*. 2nd edition. Los Angeles: Sage, pp. 677-696 (22 p)

Nilsen, A. (2008). From questions of methods to epistemological issues: The case of biographical research. In P. Alasuutari, J. L. Bickman, J. Brannen (Eds.), *Handbook of Social Research* (pp.81–95). London: Sage. (15 p)

Onwuegbuzie, A.J., Dickinson, W.B., Leech, N.L., Zoran, A.G. (2009) A Qualitative Framework for Collecting and Analyzing Data in Focus group research. *International Journal of Qualitative Methods*, 8/3 1-21.

Robson, C. (2002). *Real World Research: A Resource for Social Scientists and Practitioner-Researchers*. Cornwall: Blackwell Publishing.

Sim, J. (1998) Collecting and analysing qualitative data: issues raised by the focus group. *Journal of Advanced Nursing* 28(2): 345–352.

Skau, G.M. (2008). *Gode fagfolk vokser – Personlig kompetanse i arbeid med mennesker*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Smithson, J. (2000) “Using and analysing focus groups: limitations and possibilities” *International Journal of Methodology: Theory and Practice* 3(2): 103–119.

Smithson, J. (2007), “Using focus groups in social research”. In Alasuurtari, P., Bickman, L., and Brannen, J. *The Sage Handbook of Social Research Methods*. London: Sage. Pp 356-371.

Stokoe, E. H. and Smithson, J. (2002) Gender and sexuality in talk-in-interaction: considering conversation analytic perspectives. In P. McIlvenny (ed.) *Talking gender and sexuality*. John Benjamins: Amsterdam. Pp79-110.

Øvreeide, H. (2009) Samtaler med barn – *Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Barnevernpanelets rapport 2011. Barne-, likestillings og inkluderingsminister Audun Lysbakken. Avlevert rapport september 2011.

Norges offentlige utredninger 2009:8. *Kompetanseutvikling i barnevernet: Kvalifisering til arbeid i barnevernet gjennom praksisnær og forskningsbasert utdanning*. Avgitt til Barne- og likestillingsdepartementet 30.april 2009.

Norges offentlige utredninger 2011: 20. *Ungdom, makt og medvirkning* Avgitt til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 13. desember 2011.

Rammeplan og forskrift for 3-årig barnevernpedagogutdanning. Fastsatt 1. desember 2005 av Utdannings- og forskningsdept.

St.meld. nr. 14 (2008-2009) Internasjonalisering av utdanning. *Tilråding*
Kunnskapsdepartementet av 13. februar 2009, godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)